

№ 33 (338)
Верасень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Серп: развагі з нагоды знаходкі** – *стар. 2-3*

☞ **Школьнае краязнаўства: даследчыкі з Навагрудчыны** – *стар. 2*

☞ **Радавод: з сям'і ахоўнікаў душаў** – *стар. 5*

На тым тыдні

✓ **25 жніўня** ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі «Палац мастацтва» адкрылася **персанальная мастацкая выстаўка Уладзіміра Капшя**, прымеркаваная да 70-годдзя мастака. Апошнім часам ён працуе над стварэннем музейнага комплексу Напалеона Орды ў Іванаўскім раёне.

✓ **25 жніўня** тамсама прайшло адкрыццё **мастацкай выстаўкі «Мастакі Прынёмання»**, зладжанай з твораў сяброў Гродзенскай абласной арганізацыі Беларускага саюза мастакоў, у якую ўваходзяць 38 творцаў Гродна і 10 – вобласці. Цягам апошніх 10 гадоў яны арганізавалі 46 выставак як у Беларусі, так і за яе межамі; гродзенцы бралі ўдзел у 14 міжнародных пленэрах у Польшчы, Украіне, Турцыі, Італіі ды іншых краінах.

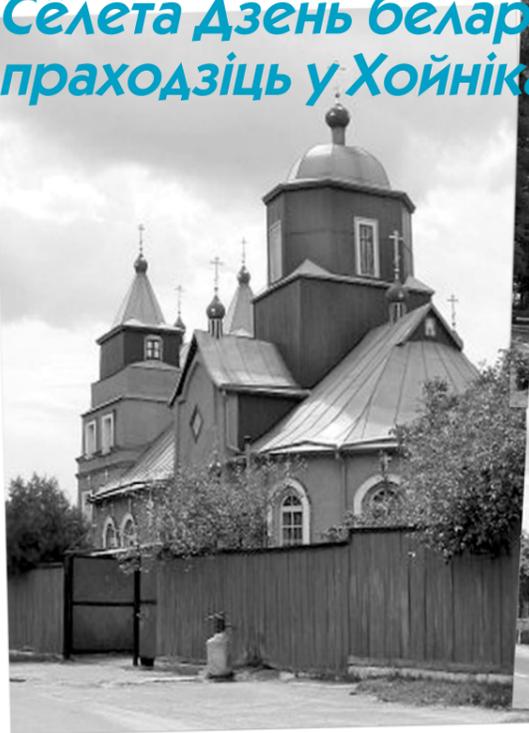
✓ У вёсцы Моталь (колісь – немалым мястэчку) Іванаўскага раёна **27 і 28 жніўня** прайшоў **III Міжнародны кулінарны фестываль «Мотальскія прысмакі»**. Сёлета арганізатары ўнікальнага фэсту падтрымаў сумесны праект Еўрасаюза і ПРААН «Устойлівае развіццё на мясцовым узроўні».

Удзельнікаў і гасцей фестывалю віталі прадстаўнікі старадаўняй дынастыі Скірмунтаў і Боны Сфорцы, прайшлі выстаўкі народнай творчасці і народнай кулінарыі «Бабуліна кухня», ладзіўся продаж знакамітых мотальскіх ручнікоў і кашухоў, бліноў ды каржоў, а таксама – вясельнай выпечкі і мясцовых сувеніраў. Пад час свята прайшла прэзентацыя кнігі «Народная кухня матальянаў». Не абышлося таксама без конкурсу маладых гаспадыняў, майстар-класаў па даенню каровы і разбіранню парсючка, была і дэгустацыя прадукцыі выстаўленых на вуліцы самагонных апаратаў.

✓ У сталічным Доме дружбы з **28 жніўня** працуе **выстаўка бельгійскіх фатаграфіяў «Межы па-за Еўропай: уражанні бельгійцаў пра суседзяў»**. На ёй прадстаўлены працы Ёхіма Дэвілдэ і Ёлін Вандэнбруле, пляменніцы ганаровага консула Каралеўства Бельгія ў Беларусі. Цягам сямі месяцаў яны наведлі 13 краінаў Усходняй Еўропы, адолелі 19 тысячаў кіламетраў. І на здымках зафіксавалі свае ўражанні ад новых людзей і мясцінаў. У экспазіцыі блізу 20 працаў, збольшага – з Беларусі. Першымі наведнікамі выстаўкі сталі 20 бельгійскіх веласіпедыстаў, якія ажыццяўлялі веларабег Бруге-Масква. Выступіў таксама французскі шансанье Поль Капо, які ў нашай сталіцы знайшоў сабе жонку.

✓ **28 жніўня** ў Палацы мастацтва адкрыўся **XII Міжнародны фестываль перформанса «NAVINKI-2010»**. Сёлета за тры фестывальныя дні ў ім выступілі 20 прадстаўнікоў Беларусі і 7 – з Германіі, Англіі, Фінляндыі, Швецыі і Нарвегіі.

Сёлета Дзень беларускага пісьменства праходзіць у Хойніках

Са святам!

Адраджэнне традыцыяў

Жыў кірмаш. Гудзе кірмаш!

Напрыканцы жніўня ў Зэльве адбылося незвычайнае свята – «Ганненскі кірмаш».

Правядзенне яго – станоўчы прыклад аднаўлення ў наш час мясцовых традыцыяў і адметнасцяў рэгіёнаў Беларусі.

У 1816 годзе 26 ліпеня ў дзень Святой Ганны (маці Дзевы Марыі) у Зэльве быў арганізаваны вялікі кірмаш, які праіснаваў больш за 100 гадоў. Кірмаш доўжыўся на працягу месяца і збіраў не толькі мясцовых гандляроў і пакупнікоў, але і буйных вытворцаў і купцоў з блізкага і далёкага замежжа. З Расіі на кірмаш везлі футра, жалеза, шкло. Традыцыйныя тавары сваіх краінаў прывозілі з Грэцыі, Турцыі, Персіі, Францыі, Італіі, Саксоніі, Баварыі, Прусіі, Аўстрыі, Шве-

цыі і інш. Адметнай рысай зэльвенскага кірмашу быў вялікі конскі торг, што, дарэчы, знайшло адлюстраванне і на сучасным гербе Зэльвы. Дарэчы, у Ваўкавыскім павеце памешчык Севярын Залюцінскі трымаў табун коней англійскай пароды, якія лічыліся аднымі з лепшых у Расійскай імперыі.

Адбываўся кірмаш у цэнтры мястэчка на добраўпарадкаваным гасціным двары. Для продажу і захоўвання тавараў мелася 200 крытых дахоўкай крамаў і 2 лядоўні.

На кірмаш запрашаліся вядомыя тэатральныя калектывы, прызджалі музыкі, цыркачы, цыганы з дрэсіраванымі мядзведзямі. Ладзіліся рыцарскія турніры, спаборніцтвы, разнастайныя народныя забавы. Кірмаш прыносіў вялікі прыбытак. Але з цягам часу па розных прычынах аб'ём продажу тавараў скараціліся, і кірмаш сышоў у нябыт. Адроджаны ён быў толькі ў 1902 годзе і дзейнічаў да пачатку Першай сусветнай вайны.

З 2001 года ў Зэльве адноўлена «культурная» частка кірмашу як раённае свята – «Вялікі Ганненскі кірмаш». Як масавае культурнае мерапрыемства кірмаш праводзіўся таксама ў 2002 і 2004 гадах.

Падрыхтоўка і правядзенне сёлетняга кірмашу – вынік сумесных намаганняў аргкамітэта свята і праекта ЕС і ПРААН «Трывалае развіццё на мясцовым узроўні» па адраджэнні традыцыяў продкаў. Акрамя фінансавай дапамогі на падрыхтоўку і набыццё народных строяў, абсталяванне і аздабленне месцаў правядзення мерапрыемстваў Праектам аказаная кансультацыйная дапамога.

(Заканчэнне на стар. 4)

Нашы віншаванні

Ад імя Грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры» і рэдкалегіі «Краязнаўчай газеты» віншую калектыў Полацкага музея беларускага кнігадрукавання з 20-годдзем адкрыцця экспазіцыі, прымеркаванай да 500-й гадавіны з дня нараджэння нашага першадрукара і асветніка Францыска Скарыны.

Ганаруся тым, што да гэтай вялікай падзеі ў культурным жыцці Беларусі лёс далучыў і мяне праз удзел у рэстаўрацыі будынка музея – былой брацкай школы Багаяўленскага манастыра, помніка архітэктуры XVIII ст.

Жадаем музейным працаўнікам новых здзяйсненняў у збіральніцкай, навуковай і асветніцкай працы. Здароўя ўсім і асабістага шчасця!

Уладзімір ГЛЕП, старшыня БФК,
галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты»

Летнія маршруты

Сёлетняе спякотнае лета не перашкодзіла выхаванцам Навагрудскага Цэнтра турызму і краязнаўства выходзіць у традыцыйныя ўжо вандроўкі, вивучаць родны край. Пешыя падарожжы, намёты, вогнішчы, песні пад гітару – усё гэта было і сёлета.

Як адзначыў дырэктар цэнтра Ігар Комар, сёлета краязнаўча-турыстычная праца была яшчэ больш актывізаваная. Для школьнікаў былі зладжаныя два летнікі. Пад кіраўніцтвам педагогаў цэнтра І. Мацко і А. Бузюка дзесяць маладых краязнаўцаў пешшу вандравалі па Навагрудскім, Дзятлаўскім і Лідскім раёнах. Паходы былі дзвюх ступеняў складанасці. Удзельнікі першай ступені скіраваліся па маршруце возера Свіцязь – пасёлак Наваельня – санаторый «Радон» – сяло Гезгалы (былы вайсковы гарадок). Пабывалі яны і ў вёсцы Навіны, на радзіме вядомага ў нас партызана Віктара Валчэцкага, які пусціў пад адхон не адзін варожы цягнік. Ягоным імем названая адна з вуліцаў Навагрудка. Патрабавалася добрая фізічная заалка для пераадолення аматарами турызму 130-кіламетравага пешага

паходу (першай катэгорыі складанасці!).

Другая вандроўка рушыла неўзабаве пасля вяртання першай. 46 хлопчыкаў і дзяўчынак пайшлі ў напрамку да Нацыянальнага парку «Нарачанскі». За дзевяць дзён дзеці пабывалі на вядомых азёрах Нарач і Белае, Мястра і Свір, пабачылі ў такіх спякотных дні вадзяную гладзь Блакітных азёраў. Яны з задавальненнем удзельнічалі ў спаборніцтвах «Найлепшы турыст летніка», заснаваных на ўзор «Апошняга героя». Ладзіліся таксама спартыўныя турніры, віктарыны, спартакіяды. Ва ўсіх мерапрыемствах вызначаліся самыя-самыя, а першыноство прысуджалася ўсеагульным адкрытым галасаваннем. У выніку лідэрам выйшаў Раман Мароз, вучань Вераб'евіцкай СШ. Другое месца заняла Таццяна Арэхва з вёскі Беніна, трэцяе – Дзмітрый Кедышка з гарадской гімназіі № 1.

– Варта зазначыць, – сказаў І. Комар, – што ўсе актыўныя ўдзельнікі мерапрыемстваў займаюцца турызмам і краязнаўствам не адзін год.

Яўген ЛАПЦЕЎ, г. Навагрудак

Зноў я запрашаю чытача «Краязнаўчай газеты» на экскурсію ў глыбіню стагоддзяў. Падставай для гэтага паслужылі жалезныя рэчы, якія захоўваюцца ў фондах раённых музеяў у Блоні Пухавіцкага раёна і ў Асіповічах. Лічу, што калі добра разгледзець гэтыя прадметы, то можна зрабіць пэўныя высновы пра гістарычныя падзеі тых часоў, калі яшчэ не было ніякага пісьменства. І ўвогуле – пра жыццё на тэрыторыі Сярэдняй Беларусі амаль дзве тысячы гадоў таму.

Вось перад чытачом малюнак чатырох сярпоў. Трэба напачатку сказаць, што вынаходніцтва сярпа адбылося вельмі даўно, дзесьці на памежжы мезаліту і неаліту, хутчэй за ўсё на Блізкім Усходзе, дзе ў той час раслі ў дзікай прыродзе прадкі сучасных зерневых культур. На той зямлі дзікае збожжа дазволіла з'явіцца трывалым паселішчам амаль дзесяць тысячаў гадоў таму. Паступова збіральнікі зерня прыйшлі да думкі, што нажом з крывым лязом з'явіцца адразаць калосе, чым звычайным. Такім чынам і з'явілася спецыялізаваная прылада працы – серп. Збіранне зерня дзікіх злакаў цягам часу перарасло ў важную вытворчую дзейнасць чалавека – земляробства.

Разам з земляробствам сярпы (яшчэ каменныя) распаўсюдзіліся па ўсёй тагачаснай айкумене. Сустрэкаюцца такія прылады працы і на тэрыторыі Беларусі.

Выкарыстанне жалеза, як вядома, прывяло да новага этапу развіцця і гаспадаркі, і грамадства ўвогуле. Сярпы ў гэты час, як і іншыя прылады, сталі павялічвацца ў памерах і рабіцца больш дасканалымі.

А цяпер звернем увагу на прадстаўленыя малюнакі. Тры экзэмпляры сярпоў з Пухавіцкага раённага музея ў Блоні, па словах супрацоўнікаў, прынёс да іх пры-

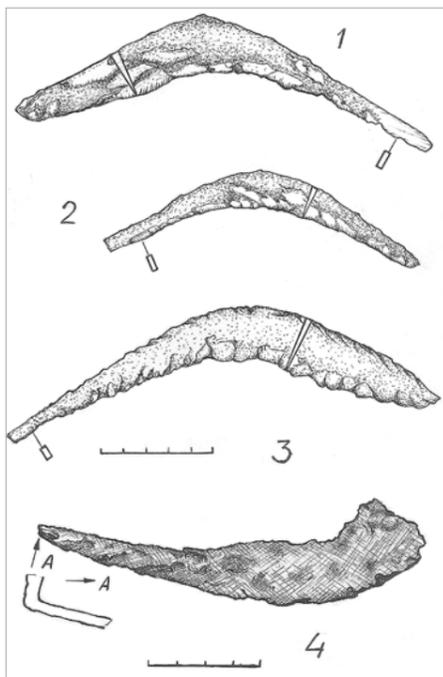
кладна сорок гадоў таму школьны настаўнік з Дукоры. Ён разам з вучнямі правёў самастойныя незаконныя раскопкі на гарадзішчы непадалёк ад школы, пад час якіх і былі знойдзеныя гэтыя рэчы, а таксама яшчэ шмат чаго іншага.

Аўтар гэтых радкоў правёў пэўны пошук слядоў старажытнага паселішча ў Дукоры па старонках археалагічнай літаратуры. У «Зборы помнікаў...» і ў «Археалагічнай карце Беларусі». Жалезны век пра помнік у Дукоры ці паблізу ад яе не гаворыцца ніводнага слова. Нейкія цям'яныя звесткі пра прадмет майго інтарэсу я знайшоў толькі ў зборніках Л.Д. Побала 1974 і 1983 гадоў. Зрабіць выснову пра пэўнае месца знаходжання сярпоў з музея ў Блоні без дасканалых вывучэння мясцовасці немагчыма.

Цяпер звернем увагу на самі прылады. Прадстаўленыя ў Пухавіцкім раённым музеі прадметы (№№ 1, 2, 3) маюць аднолькавую форму і розныя памеры. Захаванасць іх розная. Лепшы выгляд мае самы вялікі па памерах серп, ён амаль не пашкоджаны карозіяй. Значная яго частка захавала характэрны сінявата-чорны колер тэрмаапрацаванага металу. Магчыма, гэты серп ляжаў увесь час у вадзе. З аднолькавай верагоднасцю можна сказаць і так: ніколі за тых стагоддзі, што гэтая прылада ляжала ў зямлі, яна не датыкалася да вільгаці.

Іншыя два сярпы на 100% сваёй паверхні пакрытыя карозіяй. Аднак, ведаючы прыблізна, колькі часу яны правялі ў зямлі, трэба пагадзіцца з тым, што стан захаванасці гэтых дзвюх прыладаў таксама вельмі добры.

Сярпы жалезнага веку

Такім чынам, можна прыйсці да першай высновы: настаўнік і вучні з Дукорскай школы знайшлі не проста прадметы, якія на нейкіх абставінах былі страчаныя гаспадарамі. Хутчэй за ўсё тры гэтыя сярпы з'яўляюцца адным скарбам: яны былі зробленыя ў адной майстэрні, а потым наўмысна закапаныя ў зямлю з тым разлікам, што калісьці іх адкапаюць і зноў пачнуць скарыстоўваць. Вядома, цяпер ужо ніхто не скажа, ці былі знойдзеныя ў час недазволеных раскопак рэшткі тары ці абкрутак, у якіх захоўваліся знаходкі.

Вельмі цікава, што добрая захаванасць вялікага сярпа (№ 3) дае нам магчымасць уявіць сабе тэхналогію яго вырабу.

Як на «спінцы» сярпа, так і на лязе бачныя сляды пракоўкі. Здаецца, што старажытны каваль вырабіў, па-першае, роўнае лязо клінападобнага сячэння, такое ж, як звычайны нож. Потым ударамі молата па «спінцы» сярпа ён атрымаў патрэбную для гэтай прылады крывізну.

Сляды ўдараў на лязе маюць іншы выгляд. Дадатковая пракоўка вострага краю зробленая, як бачна, каб атрымаць на лязе «зубцы», якія мы можам бычыць і на больш сучасных сярпах.

Можна таксама сказаць, што хоць паверхня двух астатніх (№№ 1, 2) сярпоў і пакрытая карозіяй, але ж яны, верагодна, былі зробленыя тым жа спосабам, як і вялікі серп.

Звяртае на сабе ўвагу тое, што «шпы» у сярпоў з Дукоры не востры.

Ён мае ў сячэнні і ў плане выгляд прамавугольніка. Гэта сведчыць аб тым, што жалезнае лязо не заганылі ў драўляную ручку пры дапамозе малатка, як на больш пазнейшых падобных прыладах, а ўмацоўвалі ў рашчэп ручкі і потым абкручвалі вяроўкай ці сухажыллем па традыцыі ўмацавання прыладаў больш старажытных каменнага і бронзавага вякоў.

А цяпер разгледзім серп з Асіповіцкага раёна (№ 4). Ён быў знойдзены на гарадзішчы Жужлянка пад час раскопак 1967 года, дзе кіраўніком быў Ю. Драгун. Больш за тры дзесяцігоддзі гэты серп праляжаў у скляпенні Інстытута гісторыі АН Беларусі, пасля чаго былі дырэктар Асіповіцкага музея А. Торбін па дамоў вывез яго разам з іншымі матэрыяламі раскопак Драгуна ў свой музей.

Адна, адзіная..

Мастацкія замалёўкі

Добры дзень! Мая родная вёска Казейкі знаходзіцца ў Стаўбцоўскім раёне. Закончыў у суседняй вёсцы Залужскую сярэднюю школу, вучыўся на філалагічным факультэце БДУ, працаваў у школе, а ў 1983 годзе пераехаў у Вільню, дзе жыў і сёння. Працую настаўнікам, а апошнія 10 гадоў – намеснікам дырэктара школы. Валодаю беларускай, рускай, літоўскай, польскай, крыху французскай мовамі. У вольны час люблю пісаць вершы і эсэ на трох мовах. Пішу вам вось з якой нагоды: 21 жніўня – свята маёй вёскі; хацелася б зрабіць сціплы падарунак сваім аднавяскоўцам. А найлепшы падарунак, як я разумею – добрае слова.

А сэрца ўсё імкнецца да бацькоўскага краю, Мінулае сваё прыпамінаю я!

М. Багдановіч

...Нядаўна зноў убачыў у сне родную вёску, рэчку Залужанку, побач – алешнік, Мечыкаў сад, дзе колісь мы, дзеці, любілі гуляць у вайну, а ў рэчцы рукамі лавілі вялізных ракаў, распальвалі вогнішча, варылі свае немудрагелістыя стравы... Ды няма ўжо ні таго алешніку, ні Залужанкі, ні Мечыкавага саду...

Але не-не ды й вяртаюся ў маленства... Бачу сваю вёску ў квецні ўжо састарэлых садоў, бачу маляўнічы поплаў, родную

сялібу. Недалёка – калгасная ферма, дзе працавала маці. А я, дванаццацігадовы хлапчук, дапамагаў матулі як мог. Пасля абеду каровы ў суправаджэнні вясёлых пастухоў лянівым гуртам выплівалі за вёску.

Увечары, падсілкаваўшыся хатняй, «пальцам пханай» каўбасой, кубкам смачнага малака з хлебам (які, дарэчы, выпякала маці) – і, падскокваючы, імчаўся ў Мечыкаў сад, які, казалі старэйшыя вясцоўцы, калісьці належаў нейкаму пану Мечыку. Там былі збудаваныя спартыўныя пляцоўкі, грошы на абсталяванне якіх мы зараблялі самі, працуючы летам у калгасе (і камяні

збіралі, і асот высыякалі, і зерне сушыць дапамагалі). І да самага цямна, пакуль ужо бацькі з папругамі ўсіх не пагоняць дадому, змагаліся за перамогу.

Араніцю, галзіне а чацвёртай-пятай (калі мы паспявалі выспацца?...), бацька альбо маці ціхутка (але я ўсё роўна ўсё чуў) падыходзілі да ложка, лёгка штурхалі мяне ў плячо і прыцішана-бадзёрым голасам гаварылі, што едзем на Нёман (там знаходзіўся луг) – сушыць сена. І сну як не было!

Летам, калі ў вёсцы самы гарачы час, даводзілася забывацца на свае справы ды забавы і дапамагаць бацькам – касіць, палоць буракі, збіраць трускаўкі. Але ж былі і святы для дзяцей. Тады месца сустрэчы – рэчка Залужанка! Моладзь і дзеці будавалі на ёй запруду – вада падымалася метраў да двух, у імгненне вока выходзіла з берагоў. Усе ныралі, плавалі... Залужанка – не толькі месца, дзе нам падабалася купацца, загараць, лавіць рыбу і ракаў, не толькі

цяжкапраходны алешнік з яго дрыгвамі і рачулкамі пад ім. Гэта і крыніца нашых жыццёвых ведаў, тут мы навучыліся сябраваць, дапамагаць адзін аднаму, прыходзіла першае разуменне патрыятызму... На вялікі жаль, неўзабаве прайшла меліярацыя – прылеглыя да рэчкі землі асушылі, і зніклі балота, алешнік, маленькія «чортавы» вокны, а самае страшнае – знікла нашая Залужанка. Крыўдна, што цяпер на месцы асушанага балота нічога не расце, там пустка.

Асобна хацелася б сказаць пра аднавяскоўцаў, суседзяў. Гэта сапраўдная скарбонка мудрасці, гумару і бяскрыўных жартаў, гэта людзі, якія заўсёды, не патрабуючы нічога ўзамен, прыходзілі на дапамогу: і бульбу выкапаць, і сена прывезці, і на млын, што быў у суседняй вёсцы, падкінуць мяшок-другі зерня, і за хатняй жывёлай прыгледзець. І тых выпівакаў не было, хіба толькі на свята маглі мужчыны перакуліць чарачку гарэлкі. Ды

й апрааналіся сціпла, бо не было вялікіх грошай...

Ужо амаль трыццаць пяць гадоў я жыў у горадзе: спачатку вучыўся ў Мінску, пазней абжыўся ў Вільні. Але ж ногі нясуць у родныя мясціны: зайсці ў бацькоўскую хату, сустрэцца з аднавяскоўцамі, пагутарыць з імі, схадзіць у лес (які ў пятым класе садзіў і я). Адным словам – адчуць сябе на імгненне сапраўдным вясцоўцам!

Казейкі для мяне – гэта не столькі малосенькая кропка на геаграфічнай карце, колькі мае любімыя і душэўныя бацькі, гэта дзяцінства, юнацтва і жыццёвыя ўрокі ЧАЛАВЕЧНАСЦІ!

Іосіф СТАНКЕВІЧ, 52 гады, г. Вільня

Вёска Казейкі знаходзіцца ў Стаўбцоўскім раёне. Двароў – 28, жыхароў – 56 (паводле стану на 1 мая 2010 года).

З сярэдняй і ніжняй Свіслачы

Па-першае, мы ўбачым, што тут мы маем не цэлы серп, а толькі ягоны адломак. Гэта толькі пацвярджае думку: прылады з Дукоры захаваліся таму, што былі наўмысна ці схаваныя.

Па-другое, нягледзячы на дрэнную захаванасць, можна сказаць, што гэтая прылада была зробленая больш дасканала, чым яе аналагі з Пухавіцкага раёна. Аб гэтым сведчыць больш круглая «спінка» сярпа з Жужлянкі. Памеры гэтай прылады таксама павінны быць даволі вялікімі.

Па-трэцяе, серп з Жужлянкі прымацоўваўся да ручкі інакш, чым ягоны аналагі з Пухавіцкага раёна. Лязо тут трымалася, верагодна, жалезным калечкам, падобна на тое, як зараз умацоўваецца лязо касы. Такі спосаб мацавання быў вынаходніцтвам старажытных кельтаў больш за 2 тысячы гадоў таму. Кельцкія сярпы разам з тымі ж косамі і яшчэ адным вынаходніцтвам – бочкай, якая збіраецца з драўляных клёпак на тых жа жалезных абручах, распаўсюдзіліся і ў плямёнаў, якія абкружалі магутны і вельмі цікавы для гісторыкаў кельцкі этнас.

Такім чынам, можна сказаць, што серп з Жужлянкі быў выраблены людзьмі, якія належалі да нейкай паўднёвай ці паўднёва-заходняй культуры, а сярпы з Дукоры былі зробленыя прадстаўнікамі больш «паўночных» плямёнаў. Што гэта былі за людзі?

Аб этнічным паходжанні тых, хто пакінуў нам названыя прадметы, дазваляюць разважаць іншыя знаходкі, зробленыя пад час раскопак – як «афіцыйных» (Жужлянка), так і незаконных (Дукора).

З помніка каля Дукоры паходзяць шмат адломкаў керамікі з шурпатай паверхняй і тыповым «балцкім» арнамантам у выглядзе зашчыпаў і хаатычнай штрыхоўкі. На паліцах у тым жа Блонскім музеі ляжаць таксама знойдзеныя разам з імі керамічныя грузкі з вонкавым дыяметрам у міліметрах: 56 (вялікі), 30 (малы), вышыняй 70 (вялікі) і 38 (малы) і адтулінай у цэнтры. Таму без залішніх развагаў можна лічыць, што сярпы з Дукоры былі зробленыя кавалём з племені так званай «культуры штрыхаванай керамікі».

Адначасна таксама, хоць гэта і не датычыцца пытанняў, якія мы тут разбіраем, што верхняя частка культурнага слою ў Дукоры належала, хутчэй за ўсё, да эпохі Кіеўскай Русі. Яна прадстаўленая адломкамі вялікіх па памерах ганчарных гаршкоў.

Гісторыя Жужлянкі, як бачна па матэрыялах раскопак Ю. Драгуна і па назіраннях аўтара гэтага артыкула, больш складаная. На гэтым помніку шмат дрэнна апрацаванай керамікі са штрыхоўкай. Але ж там ёсць нямала і іншых адломкаў – больш гладкіх, больш дасканалых. Вучоныя Ю. Драгун і Л. Побаль лічаць, што яны былі зробленыя людзьмі паўднёвай «зарубінецкай» культуры, у якой, між іншым, і прасочваюцца сувязі са старажытнымі кельтамі. Такім чынам, можна сказаць, што і серп з Жужлянкі быў зроблены якім-небудзь «зарубінцам».

Тут нашыя разважанні патроху наблізіліся да больш шырокіх высноваў. Справа ў тым, што ўжо не адно пакаленне даследчыкаў імкнецца прасачыць арэал археа-

лагічных культураў жалезнага веку. Варыянты распаўсюджвання этнакультурных супольнасцяў у тыя часы можна сустрэць у археалагічнай літаратуры – як у выключна навуковай, так і ў папулярнай. Паспрабуем і мы выказаць на гэты конт свае меркаванні.

Некалькі даследчыкаў лічаць, што мяжа паміж «паўднёвымі» і «паўночнымі» плямёнамі праходзіла па сучасным Бабруйскім раёне. Яны ўключаюць тэрыторыю сучаснага Асіповіцкага раёна разам з Пухавіцкім, Чэрвеньскім, Бярэзінскім раёнамі ў арэал культуры штрыхаванай керамікі. А ўсе матэрыялы, якія знаходзяцца на азначаных землях і маюць «паўднёвае» паходжанне, гэтыя навукоўцы адносяць да прадметаў мены ці гандлю.

Аднак з'яўляюцца пытанні. Чаму матэрыялы зарубінецкай культуры не падымаюцца па Пцічы вышэй за Радудзічы (Асіповіцкі раён)?

Чаму пераход ад змешанай «паўднёва-паўночнай» да выключна «паўночнай» керамікі на Свіслачы адбываецца па археалагічнай літаратуры і па назіраннях аўтара гэтых радкоў значна вышэй: паміж Лапічамі Асіповіцкага раёна і Церабутамі Пухавіцкага раёна з аднаго боку і Шалехавым і Блужскім Борам (Пухавіцкі раён) – з другога?

Чаму на Бярэзіне матэрыялы зарубінецкай культуры трапляюцца яшчэ вышэй – на помніках Бычын і Чыжаха ў Бярэзінскім раёне і нават у Бытчы Барысаўскага раёна?

Па меркаваннях аўтара, да арэалаў культур жалезнага веку трэба падыходзіць больш асцярожна. Здаецца, што больш шчыльнае і адна-

роднае ў этнічным плане насельніцтва месцілася толькі ў нейкіх пэўных цэнтрах тагачасных этнакультурных супольнасцяў. А вась перыферыя была тэрыторыяй больш стракатай і спрэчнай, тэрыторыяй барацьбы. Трэба дадаць, што барацьба вялася ў тыя часы, па-першае, не за зямлю, а за ваду, дакладней – за водны шляхі зносінаў. Вакол вядомых геаграфічных кропак (напрыклад, вусцяў малых рэк), такім чынам, круціліся ўсе думкі старажытных стратэгаў. Усе іншыя наваколныя тэрыторыі, магчыма, з варожым насельніцтвам, іх не вельмі цікавілі, бо калі будзе захопленая «стратэгічная кропка», то ўсё гэтае насельніцтва міжволі падпарадкуецца заваёўніку. Чым больш значны быў водны маршрут, тым болей ён прыцягваў увагу, тым больш кропак патрабавалася захапіць на ім для трывага ўтрымання. Вось чаму помнікі на Пцічы, Свіслачы, Бярэзіне адрозніваюцца з пункту гледжання наяўнасці матэрыялаў розных археалагічных культураў.

Здаецца, што калі б мы апусціліся па лесвіцы стагоддзяў на нейкай машыне часу, то ўбачылі б павольнае, але бесперапыннае перасоўванне нейкіх адносна невялікіх агрэсіўных групаў, хаатычныя ўзброеныя сутычкі паміж імі, больш-менш удалыя спробы ўтрымацца на вядомых гарадзішчах, каб рабаваць усіх слабейшых у наваколлі. Астатняе насельніцтва, напэўна, назірала за гэтымі калізіямі, займаючыся сваімі надзённымі справамі.

Вось на такія развагі падштурхнула аўтара параўнанне старажытных сярпоў з Пухавіцкага і з Асіповіцкага раёнаў.

Юры КЛЕВАНЕЦ

Адраджэнне традыцыяў

Жыў кірмаш. Гудзе кірмаш!

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Асноўнай пляцоўкай свята, як і ў мінулыя часы, быў абраны цэнтр горада – цэнтральная плошча, цэнтральны сквер і прылеглыя да яго вуліцы. Тут былі абсталяваныя канцэртная сцена і месцы рознічнага гандлю, разгорнутыя «Кірмаш рамёстваў» і «Горад майстроў», выстава-продаж зэльвенскіх караваяў. Народныя майстры выставілі на продаж вырабы

традыцыйных народных рамёстваў: ткацтва, вышыўкі, салома-, лоза-, карунка-, бісерапляцення, пляцення паясоў, выцінанкі, ласкутнага шыцця, разбы па дрэве, ганчарства, кавальства і іншых відаў. На падворках рамеснікаў праводзіліся майстар-класы. Ахвочыя маглі самастойна вырабіць гліняны посуд, пашыць ці набыць гатовы касцюм у стылі XVIII стагоддзя.

У вялікай дзённай канцэртнай праграме прынялі ўдзел гурты «Корна-копія», «Сва-які», «Очи чэрныя», «Малінаўка». Майстэрства танца прадэманстравалі дзяўчаты з шоу «Восточное». Увечары на сцэну выйшлі артысты цырка, удзельнікі гурта «Синяя птица» і калектыву «Латинский квартал».

У паркавай зоне запрашалі выпрабаваць свае здольнасці і спрыт разнастайныя гульні-забавы. А на гарадскім стадыёне прайшло традыцыйнае для Зэльвы конна-спартыў-

нае свята: выстаўка-конкурс коней, аздаблення павозак, выступыхаванцаў Ваўкавыскай конна-спартыўнай школы, розыгрыш галоўнага прыза кірмашовай латарэі – жарабя. На летняй эстрадзе спаборнічалі прыпевачнікі, гарманісты, апавадальнікі шляхецкага анекдота, адбыўся спектакль «Батлейкі». На вуліцы Перамогі можна было пракаціцца на конным «Кірмашовым таксі», паслухаць музыкаў ансамбля «Калаж» і духавога аркестра.

Развітальнай кропкай свята стаў маляўнічы феерверк і «Кірмашовы баль». У свяце прынялі ўдзел амаль

шэсць тысячаў чалавек, кожны з якіх знайшоў для сябе відвішча і заняткаў па здольнасцях і душы. Старшыня аргкамітэта кірмашу Валянцін Семяняка паведаміў, што надалей плануецца праводзіць кірмаш штогод.

Наталі КУПРЭВІЧ
Фота аўтара

Народная майстрыха
Леакадзія Паўлаўца Свістун
з в. Ляхавічы Зэльвенскага раёна

На кірмашы можна не толькі ўзглядаць набыць, але і паўдзельнічаць у забавах

На думку «Краязнаўчай газеты», акрамя ўдасканалення культурнай праграмы свята (выступы мясцовых аўтэнтчных народных калектываў і асобных выканаўцаў), можна было б арганізаваць конкурсы прадукцыі асабістых падворкаў (напрыклад, на самы вялікі гарбуз, памідор, яблык, курынае яйка і т.п.; самага прыгожага пёўня, ката і г.д.). Але галоўнае, што хацелася б адродзіць, – гэта кірмаш тавараў і паслугаў з выкарыстаннем сучасных сродкаў камунікацыяў: арганізаваць сайт кірмашу, на якім і прадаўцы, і пакупнікі маглі б знайсці карысныя кантакты.

Калекцыянерам, і не толькі

Беларуская чыгунка

Выйшаў працяг серыі марак, прысвечаных паравозам і чыгуначным станцыям Беларусі.

На марцы № 839 адлюстраваны паравоз серыі С і Віленскі вакзал у Мінску, пабудаваны ў пачатку XX стагоддзя (на жаль, знішчаны напрыканцы мінулага стагоддзя). Пасажырскі паравоз быў распрацаваны ў пачатку мінулага стагоддзя на ніжагародскім Сормаўскім заводзе (літара С якраз і азначае «спраектаваны на Сормаўскім заводзе») пад кіраўніцтвам інжынера Б.С. Малахаўскага. Усяго было пабудавана 678 такіх машынаў, яны эксплуатаваліся на чыгунцы Расійскай імперыі і СССР аж да 1960-х гадоў. Што да вакзала, то ў 1871–1874 гадах былі пабудаваны драўляныя павільёны, а ў 1890-м на іх месцы ўздоўж чыгуначнага па-

латна ўзведзены 1-павярховы будынак. У 1940-м ён рэканструяваны – надбудаваны 2-гі паверх над цэнтральнай і бакавымі часткамі. У Вялікую Айчынную будынак разбураны, а ў 1949-м адноўлены. Праз 6 гадоў побач пабудаваны павільён білетных касаў. У 1991 годзе галоўны корпус разбураны ў сувязі з будаўніцтвам новага вакзала.

Таварны паравоз серыі Щ і вакзал у Магілёве паказаны на марцы № 840. Паравоз распрацаваны на пачатку мінулага стагоддзя, абазначэнне серыі Щ атрымаў у 1912 годзе ад прозвішча галоўнага канструктара прафесара М.Л. Шчукіна. Усяго было выпушчана 1910 машынаў. Яны працавалі на многіх грузанепружаных лініях да пачатку 1950-х гадоў. Вакзал пабудаваны з цэглы на Дняпроўскім праспекце ў 1902 годзе, ён помнік архітэктуры позняга класіцызму. Пасля Вялікай Айчынай вайны рэканструяваны (часткова зменены ўнутраная планіроўка і знешні выгляд).

Намаляваў мініяцюры Аляксей Мікалаеўскі, іх памер 40x28 мм, наклад – па 66 тысячаў асобнікаў. Маркі друка-

валіся ў аркушах па 11 марак і купон, а таксама – у малых аркушах (5 серыяў і 2 купоны), наклад 6 тысячаў асобнікаў. У дзень выхаду маркі № 839 на паштамце Мінска праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень», а ў аддзяленні паштовай сувязі № 30 Магілёва праводзілі спецгашэнне маркі № 840. Канверты і спецштэмпелі намаляваў А. Мікалаеўскі.

Дзедка – безбароды, але рагаты

Яшчэ адзін насельнік Чырвонай кнігі Рэспублікі Беларусь трапіў на паштовы выпуск. На чатырох марках – №№ 841–844 – змешчаны рагаты дзедка. Край патыліцы ў самак гэтых стракозаў мае два вырасты-«рожкі», за якія і атрымалі яны сваю назву. Асноўная пагроза змяншэння колькасці гэтага віду – забруджванне рэк і ручаёў, дзе якраз і жыве рагаты дзедка. Вядомыя адзінкавыя знаходкі яго па тэрыторыі ўсёй Беларусі. Акрамя нашай краіны гэты від

страказы ахоўваецца ў Еўропе, уключаны ў Чырвоную кнігу Літвы.

Маркі выдадзеныя пад эгідаю прыродаахоўнай арганізацыі – Сусветнага фонду дзікай прыроды (WWF), лагатып якой змешчаны на марцы і палях аркуша. Намаляваў мініяцюры Аляксандр Міцянін, іх памер 37x26 мм, наклад – па 56 тысячаў асобнікаў. Друкаваліся ў аркушах па 8 марак. У дзень выхаду на паштамце Мінска праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень» (іх намаляваў А. Міцянін). Да выпуску выдадзена паштовая картка для картмаксимуму.

Вялікі дзякуй за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтра «Марка» РУП «Белпошта»

«І ў новым свеце пройдзе ўсё былое прада мной...»

Старонкі радаводу Дзядора Дзявольскага

*Быць можа,
пуціна жыцця
Лягла пярсецёнкам, друг,
І я ў краіне забыцця
Не раз раджайся,
як дзіця,
Прайшоўшы поўны круг.
Быць можа,
я не скончу жыць,
Бо ў ім няма канцоў.
Зной шлях знаёмы
пабяжыць,
І ўсё, што мозг
здалеў забыць,
Перажыву я зной.*

Гэта радкі верша, напісанага М. Багдановічам у 1911 годзе; ён не прызначаўся для друку ў газетах і часопісах, ці ў будучым паэтычным зборніку. Для шырокага кола чытачоў ён быў адкрыты толькі ў 1927 годзе, калі пабачыў свет на старонках першага поўнага збору твораў пісьменніка. Надрукаваны з аўтографу, па якім і вызначаўся год напісання. Верш не мае назвы, толькі прысвячэнне – «Д.Д. Дзявольскаму». Гэты паэтычны твор – зварот да чалавека, блізкага па духу, па поглядах і перакананнях. Хто ж такі – Дзядор Дзмітрыевіч Дзявольскі? Якую ролю адыграў ён у жыцці і творчасці Максіма? На гэтыя пытанні паспрабуем адказаць.

Канец XIX стагоддзя. Расія. Горад Рыбінск –

буйны партовы горад на Волзе (непадалёк ад Яраслаўля). Менавіта тут 29 красавіка 1892 года (паводле ст. ст.) у сям’і гарадскога суддзі Дзмітрыя Уладзіміравіча Дзявольскага і яго жонкі Аляксандры Юліянаўны нарадзілася сёмае дзіця. Хлопчыка назвалі Дзядорам.

Паходжанне прозвішча вызначаюць па назве племені (дзявольы), якое некалі ахоўвала растуўскія землі. З часам з’явілася аднайменнае сяло, некаторыя жыхары яго атрымалі прозвішча Дзявольскія, большасць з іх былі святарамі. Такім чынам, ад дзяволаў, якія некалі ахоўвалі зямлю, пайшлі Дзявольскія, ахоўнікі душаў. А ўжо іх нашчадкі выбіралі для сябе самыя розныя прафесіі.

Паходжанне прозвішча вызначаюць па назве племені (дзявольы), якое некалі ахоўвала растуўскія землі. З часам з’явілася аднайменнае сяло, некаторыя жыхары яго атрымалі прозвішча Дзявольскія, большасць з іх былі святарамі. Такім чынам, ад дзяволаў, якія некалі ахоўвалі зямлю, пайшлі Дзявольскія, ахоўнікі душаў. А ўжо іх нашчадкі выбіралі для сябе самыя розныя прафесіі

Вядомымі былі продкі Дзядора і з боку маці. Дзед – паляк Юліян Смаленскі, знакаміты рыбінскі доктар, якога жыхары горада называлі па-руску – Іван Іванавіч. Ён заснавальнік першай інфекцыйнай бальніцы, член гарадской Думы, дзе займаўся пытаннямі медыцыны і народнай адукацыі, ганаровы грамадзянін Рыбінска. Яго дзеці атрымалі цудоўную адукацыю, выязджалі за мяжу. Маці Дзядора ведала тры мовы, адзін з яе братаў – пяць.

У канцы 1880-х гадоў Юліян Смаленскі непада-

лёк ад горада, у мястэчку здзіўнай назвай Кісяліха (на самой справе – балоцістая пустэча), пабудоваў драўляны дом з мезанінам, разбіў парк, алеі, кветнікі, пляцоўкі для гульні. Былі тут цудоўная бібліятэка, раяль, ладзіліся музычныя вечарыны, спектаклі. Менавіта тут праходзіць маладосць Смаленскіх, а потым дзяцінства і юнацтва Дзявольскіх. Дзяцей прывучалі да вясковай працы: касіць сена, даглядаць коней, пілаваць дровы.

Вучыўся Дзядор у Яраслаўскай мужчынскай гімназіі, дзе ў 1908 годзе і пазнаёміўся з Максімам Багдановічам, бацьку якога перавялі па службе з Ніжняга Ноўгарада ў Яраслаўль.

Максім і Дзядор вучацца ў паралельных класах, а бліжэй знаёмяцца на першым сходзе літаратурнага самаадукацыйнага гуртка, да ўдзелу ў якім запрасілі і М. Багдановіча, бо «чутка аб тым, што навічок (Максім Багдановіч. – І.М.) вельмі начытаны і “во” як ведае літаратуру», хутка разыходзіцца па гімназіі. З тае пары пачынаецца шчырае сяброўства двух юнакоў, якіх аб’ядноўвае і збліжае літаратура, асабліва паэзія.

Гэтае сяброўства адзначае Адам Ягоравіч Багдановіч: «Відаць, ні з кім з таварышаў у яго (Максіма Багдановіча. – І.М.) не было асабліва блізкіх адносінаў, акрамя Дзядора Дзмітрыевіча Дзявольскага – Добік у таварыскім асяродзі».

Максім даволі часта заходзіў у госці да Дзяволь-

скага. У Дзядора на пісьмовым сталі заўсёды ляжаць зборнік вершаў «Русская муза», з якога Максім любіў чытаць свайму сябру вершы, прычым чытаў ён выдатна, мноства вершаў ведаў напам’яць.

Максім і Дзядор вучацца ў паралельных класах, а бліжэй знаёмяцца на першым сходзе літаратурнага самаадукацыйнага гуртка, да ўдзелу ў якім запрасілі і М. Багдановіча

лася гуляць з маленькай пляменніцай Дзядора. Ён прынёс для дзяўчынкі вялізны атлас з выявамі птушак і звяроў, які яна потым падоўгу разглядала, любіў размаўляць з гэтай маленькай прыгажуняй, напісаў для яе дзіцячы

вершык. А іменем дзяўчынкі назваў сваю паэму – «Вераніка». Адносіны Максіма Багдановіча да Дзявольскіх выразна відаць нават па тым, як ён звяртаецца да іх: Додзінька (да Дзядора), Ванечка (да Івана Дзявольскага), але пры гэтым паважліва – на «Вы». Рона, Роначка – так гучыць імя Вераніка ў ягоным вершыку.

Не адразу прызнаўся Максім сябру, што піша вершы і на беларускай мове. Пазнаёміў яго з беларускай газетай «Наша Ніва», і хутка Дзядор стаў прыхільнікам паэтычнага таленту свайго сябра і пастаянным чытачом выдання. Дзявольскі ведаў пра падарожжа Максіма ў Беларусь у 1911 годзе і ва ўспамінах адзначаў: «Толькі пасля гэтай паездкі Максім адчуў і зрабумеў, што ён сапраўды беларускі паэт».

На жаль, пасля заканчэння гімназіі юнакі сталі сустракацца значна радзей, бо Багдановіч паступіў у Дзямідаўскі юрыдычны ліцэй у Яраслаўлі, а Дзявольскі – у Маскоўскі ўніверсітэт на прыродазнаўчае аддзяленне фізіка-матэматычнага факультэта. У маі 1913 года ён падаў прашэнне аб пераводзе на гісторыка-філалагічны факультэт. У Маскве Дзядор становіцца членам Яраслаўскага зямляцтва, мэта якога – узаемадапамога і матэрыяльная падтрымка студэнтаў.

(Заканчэнне будзе)

Грына МЫШКАВЕЦ
(Паводле зборніка
«Я хацеў бы спаткацца
з Вамі...»)

Фотаздымкі з фондаў
Літаратурнага музея
М. Багдановіча

Беларуская граматыка Платона Ціхановіча, або Што-кольвечы пра Лунін

Я нарадзілася ў Луніне Лунінецкага раёна. Гэты ціхі куточак люблю ў любую пару года. Хто не быў тут у залатую пару восені, хто не дыхаў марозным паветрам зімовага ранку, каго не дурманіў пах белай акацыі, хто не бачыў зялёнага полямя вясновых садоў, хто ні разу не адпачываў у бярозавым гаёчку, які зялёнай сцяной стаіць за нашай вёскай, той напэўна не зможа зразумець мяне, не зможа зразумець маё захапленне гэтымі мясінамі. За штодзённымі клопатамі мы не заўважаем іх характара, звываемся з гэтай прыгажосцю і на сапраўднаму сумуем па Радзіме толькі ўдалечыні ад яе. Як хочацца тады пачуць гучанне роднай мовы, убачыць роднае неба, удыхнуць роднага паветра.

Вёска Лунін нічым асаблівым не адметная, але ў яе гісторыі прысутнічаюць цікавыя і нават цалкам не прачытаныя старонкі. Лунін згадваецца ў дакументах пад 1432 годам як сяло Вялікі Лунін¹ Бобрыйскага павета, падоранае Неміровічам. За сваю доўгую гісторыю вёска належала многім магнатам: дворнаму маршалку і берасцейскаму старасту Юрыю Іллінічу, полацкаму ваяводу Станіславу Давойну, княгіні Барбары Саламярэцкай, князям Радзівілам і Друцкім-Любецкім ды іншым.

У 1778 годзе ў Луніне нарадзіўся Ксаверый Друцкі-Любецкі, які пазней стаў грамадскім дзеячам Каралеўства Польскага, міністрам фінансаў у 1821–1830 гадах. Яго далёкі родзіч, уладальнік Луніна, у 1930-я гады быў дэпутатам Польскага сейма.

У 1794 годзе ў Луніне князем Францішкам Друцкім-Любецкім былі пабудаваныя царква і касцёл. Тут доўгі час жыў Павел Геніюш – навукоўца і дабрадзея, гісторык касцёла, натураліст, сябра батаніка Вольфганга і ягоны памочнік.

Найбольш яскравыя падзеі ўпісаныя ў старонкі гісторыі Луніна ў канцы XIX стагоддзя. У той час тут жыў святар Платон Максімавіч Ціхановіч, аўтар малавядомай навукова-лінгвістычнай працы – беларускай граматыкі. Заклучэння спецыялістаў па гэтай працы пакуль што не было. Рукапіс не вывучаўся лінгвістамі, і сказаць дакладна, што

гэта такое, – пакуль не ўяўляецца магчымым.

Праца лунінскага святара была выпадкова знойдзеная на пачатку 1980-х у Цэнтральным Дзяржаўным гістарычным архіве Літоўскай ССР. Якім чынам яна там апынулася – невядома. Знаходка не атрымала шырокага розгаласу, хаця пра яе ўзгадваў вядомы краязнаўца Г.А. Кахановічкі ў сваёй кнізе.

Святар А.Г. Пляшко з матушкай і сынамі

П.М. Ціхановіч назваў першую частку сваёй працы «Язык». Яна мае чатыры раздзелы:

1. Асаблівасці ў вымаўленні гукаў як зычных, так і галосных.

2. Адрозненні ў параўнанні з рускай мовай.

3. Адрозненні ў скланавых і дзеяслоўных формах.

4. Асаблівасці ў родах назоўнікаў і асаблівасці ў сінтаксічным ладзе.

Усе раздзелы рукапісу маюць па дзве арыгінальныя супастаўляльныя часткі. Але адна напісаная на беларускай мове – дакладней, на мясцовым дыялекце, гутарковай мове палешукоў. І тут жа пераклад на рускую мову. П.М. Ціхановіч даследуе ў сваёй працы фразеалагізмы, моўныя абарты мясцовага насельніцтва, супастаўляючы іх з рускай мовай.

Вывучаючы шматлікія дакументы, я знайшла, што ў спісах членаў Губернскага статыстычнага камітэта ў 1873 годзе лічыўся «святар Лунінскай царквы Платон Ціхановіч», а ў 1875 годзе ён «прызначаецца законанастаўнікам у мясцовую народную вучэльню з 13 студзеня». У снежні 1885 года пры яго непасрэдным удзеле і настойлівасці ў вёсцы Вулька Лунінецкая (5 км ад в. Лунін) зноў адкрылася школа пісьменнасці. Усе навучальныя дапаможнікі для вулькаўскай школы былі складзеныя і прадстаўлены П. Ціхановічам. У 1890 годзе біскуп Мінскі і Бабруйскі Сімяон узнагароджвае аksamітнай фіялетавай скуф'ёю святара П. Ціхановіча «за карысную і шчырую службу» на ніве народнай адукацыі.

Лунінскі святар актыўна ўдзельнічаў і ў грамадскім жыцці. У 1892 годзе пры ягонай падтрымцы сярод прыхаджанцаў быў арганізаваны збор грашовых сродкаў для дапамогі пацярпелым ад неўраджаю 1891 года ў Расіі.

Яшчэ вядома, што святар П. Ціхановіч цікавіўся беларускімі народнымі песнямі. І магчыма, будзе знойдзеная яшчэ адна спадчына, пакінутая Ціхановічам...

Аляксандр Георгіевіч Пляшко некалькі дзесяцігоддзяў служыў настацелем Лунінскай царквы. Разам з вясцоўцамі пера-

Барыса-Глебская царква

жыў і цяжкія гады акупацыі.

Напэўна, дзейнасць святара павінна быць нязменнай пры любой форме ўлады: царква ж служыць Богу, а не людзям, клапаціцца аб выратаванні бесмяротнай чалавечай душы, на якую не ўплываюць ні мір, ні вайна.

Калі фашысты імкнуліся знішчыць частку савецкага народа, а частку – заняволіць, ім не патрэбныя былі ні лішнія сведкі, ні дакументальна зафіксаваныя звесткі пра ахвяры. Але нягледзячы ні на што Аляксандр Георгіевіч коратка ахарактарызоўваў абставіны, пры якіх адбывалася смерць людзей. І пакінуў нашчадкам своеасаблівыя мартыралогі Луніна. І ўжо тады паўласнай ініцыятыўе, рызыкаючы свабодай, а можа, і жыццём, пачаў складаць кнігу «Памяць» сваёй вёскі.

Ішоў час. Вось і А.Г. Пляшко пайшоў з жыцця. Але жагаў-целя паперы бацькі захаваў сын – Генадзь Аляксандравіч. І калі на Лунінецчыне заняліся стварэннем кнігі «Памяць», ён прынёс дакументы ў ідэалагічны аддзел РК КПБ, які ўзяў на сябе каардынацыйную ролю па гэтай працы.

У час Вялікай Айчынай вайны ў в. Лунін былі забітыя 4 партызаны, 144 мірныя жыхары, 59 чалавек зніклі без весткі, 35 былі адпраўленыя ў Германію на прымусовую працу.

Марына СІДАРЧУК,
навучанка Лінгвагуманітарнага каледжа
МДЛУ

Лунінецчына

Ёсць мясцінка
на нашай вялікай
зямлі,
Яна ў сэрцы маім
запавечана:
Нарадзіўся я тут,
гадаваўся я тут,
А завецца яна
Лунінецчынай.

Тут паветра
салодкае, нібы нектар,
І пад сонцам зямля
пышна ўквечана.
Край грыбоў і чарніц,
край салодкіх
клубніц –
Дарагая мая
Лунінецчына.

Цягнікоў і заводаў
нясуцца гудкі,
Дзе ляжалі балоты
спрадвечныя.

Як калісь чараты,
каласуюць жыты
Дарогое маёй
Лунінецчыны.

Колькі ворагаў лезла
на гэты прастор!
Хоць была зруйнавана,
знявечана,

Не змірылася ты,
не скарылася ты –
Партызанскай была,
Лунінецчына.

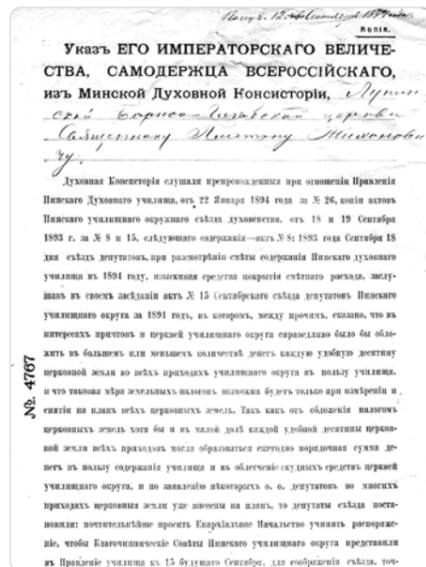
На прасторах лясных,
палявых, лугавых
Лёг Чарнобыль бядой
незалечанай.

Знаю, горка табе
і балюча табе,
Дарагая мая
Лунінецчына.

Але, верыцца, зноўку
настане той час –
Будзеш з доляй
і шчасцем павенчана.

Дык жыві і красуй,
засявай, каласуй,
Дарагая мая
Лунінецчына.

Сцяпан НЕФІДОВІЧ,
настайнік роднай мовы
Любанскай СШ
Лунінецкага раёна

¹ Сучасны Лунінец раней называўся Малы Лунін («КГ»)

Традыцыі і сучаснасць

Еўрапейскасць «Правінцыі»

Віктар Шалкевіч «Правінцыя», Мн., 2009/1992, «БелТонМедыя», CD-дадатак да кнігі «Блюз Вясна» бібліятэчкі часопіса «Дзеяслоў»

Дэбютны альбом знакамітага гарадзенскага барда Віктара Шалкевіча «Правінцыя» вось ужо два дзесяцігоддзі хвалюе пільныя слухачкія вушы, аж і на яго дачкакаліся прэм'еры. Упершыню ён выйшаў не на касетах, а на сур'ёзных сучасных носьбітах – CD. І сталася тое ў прэстыжнай выдавецкай серыі бібліятэчкі часопіса «Дзеяслоў», разам з кнігай «Блюз Вясна» (выпуск 10). Дый кніга, трэба прызнаць, зусім не своеасаблівы буклет альбома, а паўнаватрасны музычна-паэтычны даробак славутага барда, песні і вершы, прычым песні тут не толькі з «Правінцыі», але і з альбомаў «За сто крокаў ад Вострае Браны», «Смутны беларускі блюз», «Балады і раманы», «Гарадзенец прыжмліўся ў Менску», «Добрай раніцы» і нават з найноўшага «Шчаслівая сямёрка».

Ёсць у кнізе і гэтак мовячы, самастойныя, ці яшчэ не запяняныя вершы. Авядомыя творы часам паўстаюць ажно з дадатковымі куплетамі, як тая ж «Песня пра саксафаніста Сярожу». Дый прызабытыя шэдэўрыкі адшукаліся, якія не раз гучалі на канцэртах, але на альбомы пакуль не трапілі: «П'яны блюз», «Міцкевіч, Бэйлінсон і я», «Вызваленчы блюз», «Маршалак шляхты Хамскага павету» ды інш. І вось якое асабіста мне прыйшло назіранне: ніводнай песні не ўдалося прачытаць самастойна, знаёмыя акорды так і гучаць у душы пад добра знаёмыя радкі, а вось у неаспяваных вершах адчуваецца нейкі калапс, бо так і хочацца прыдумаць да гэтых новых радкоў нейкую шалкевіцкую мелодыю. Напрыклад:

Непрыкметна
праляцела
Тваё залатое дзяцінства
Ў звыклым
драўляным доме
Сярод лялек,
сшыткаў і кніг.
За вакном то мяла
веечка,
То плакалі шэрыя стрэхі,
То бліскала ноччу
маланка,
І валіў па дахоўках
дождж.

Бадай, нават не зусім стройныя рыфмы падказваюць, што і тут мы неўзабаве пачуем дзе-небудзь знаёмы Шалкевічаў голас, але пакуль лепш засяродзімся менавіта на гукавых сцэжках «Правінцыі»: «Культасветработнік-блюз», «Ёлачка-Блюз», «AIDS-Блюз», «Вялікае дзякуй», «Гарадоцкі раманс», «Стары бальшак», «Правінцыя», «Кароткая гісторыя Беларусі», «Грунвальдскія сцягі», «Не пі, сыноч», «Не кусай ты мяне», «Добрай раніцы». Знаёмыя назвы, як бачым, сустракаюцца тут і паводле іншых альбомаў, але ў іх «Правінцыя» можа пахваліцца непаўторным гучаннем, бо гэты адзіны альбом, запісаны Шалкевічам не ў бардаўскім, а ў рокавым ключы. Запісваць яго дапамагаў гарадзенскі гурт «Seven B».

Прыгадваючы, што менавіта з гэтым альбомам за Шалкевічам замацавалася мянушка «бацька бруднага беларускага блюзу», толькі цяпер выяўляю сапраўдны гістарычны шарм таго бруднага саўнда. Альбом нібыта паўстаў з сатлельных стужак мінулага часу, хоць такое гучанне было задуманае музыкамі спачатку. Праўда, недасканаласць гуказапіснай тэхнікі таго далёкага часу таксама дапамагла. Але 20 гадоў таму гэты вытвор гарадзенскай студыі Яна Аверкіева ўяўляўся даўно чаканым шэдэўрам гуказапісу, які быў адным з першых прыкладаў незалежнага ад Масквы беларускага музычнага выдавецтва. Сціплым падаткам так званай «всесоюзной фирмы МЕЛОДИЯ» (за год па чайнай лыжцы: «Мроя», 1989; «Ulis», 1990; «Хіт-парад радыёстанцыі БЕЛАРУСКАЯ МАЛАДЗЕЖНАЯ», 1991) надта абрыдлі маладым беларускім рок-фанам, таму нядзіўна было спазіраць шалёны попыт наведнікаў «БАСовішча '92» у Польшчы на ня-

Вкладка першага выдання альбома (1992 г.)

бачаны дагэтуль фірменны касетны альбом. Ніхто ўжо і не прыгадае, які тыраж быў у таго выдання, але попыт на яго захаваўся і праз пяць гадоў, калі ў 1997-м яго яшчэ больш шыкоўна выдала мінская фірма «Top Records». Былі і перавыданні «БМА-group», а вось жа і цяпер не паменела выдавецкія ініцыятывы, калі «Правінцыя» падкінула сучасным меламанам ажно нейкі новы брэнд «БелТонМедыя».

Праўда, варта заўважыць, што ў касетных версіях альбома было ўсё ж не 12, а 13 трэкаў. Як мне даводзілася пісаць у кнізе «222 альбомы беларускага року», «чортаў тузін зрабіў тут акурат гурт «Seven B», дадаўшы ў альбом інструментальную кампазіцыю «Без назвы». На новым CD гэтага твора няма, мо і слухна.

Што да вобразнай палітры альбома, дык «Правінцыя» спярша моцна здзівіла сваім рок-шармам аматараў беларускай бардаўскай песні, бо фанаграфічнага дэбюта найбольш папулярнага тады барда чакалі надта доўга, а дачакаліся... рок-фаны, але песні Віктара Шалкевіча і тады, і цяпер знаходзяць свайго слухача, уражваючы шырынёй ліра-эпічнай палітры. Некаторыя вобразы ажно працінаюць душу трапнасцю, лаканічнасцю, маштабнасцю светаадчуванняў. Гэта нібыта звычайныя мас-культурыскія хіты, якія добра слухаліся і на дыскаце, і вакол вогнішча сярод сяброў-аднадумцаў, але пасля іх заўсёды заставаўся пытанні: «Хто я? Адкуль я? Куды іду?» Дый славуты бард Віктар Шалкевіч упісаў музыкаў гурта «Seven B» у аналі беларускай нацыянальнай поп-музыкі: Сяргей Ажаганец (арганы), Андрусь Макарэвіч (гітара), Ян Зелянкевіч (гукарэжысура) ды іншыя.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Ігар Пракаповіч

Назвы нашых вёсак

(Працяг. Пачатак у №№ 30–32)

Вілейты – вёска за 12 км на паўночны захад ад Паставаў на правым беразе ракі Камайкі. Назва ўтварылася з трох фіна-вугорскіх асноваў: «віл» + «лей» + «ты», дзе «віл» – старыца, азярцо на пойме ракі, «лей» – рэчка, яр, а «ты» – возера. Такім чынам, атрымліваецца «водная» назва з сэнсам «возера-старыца на пойме ракі». Геаграфічны аналіз добра пацвярджае прапанаванае тлумачэнне: рака Камайкі, якая цячэ каля вёскі, трапляе ў неглыбокую катлавіну, у выніку чаго цячэнне яе замаруджваецца, і яна ўтварае шматлікія меандры і старыцы. На Пастаўшчыне сустракаецца прозвішча *Вілейта*.

Віршалы – вёска за 24 км на захад ад Паставаў. Назва паходзіць з балцкіх моваў. Літоўскае «*віршунэ*» мае значэнні «верх», «вяршыня», «выток ракі». Гэткі ж сэнс мае і латышкае «*viršune*». Сапраўды, вёска знаходзіцца на ўзвышшы каля вытоку ручая, што ўпадае ў раку Яновіцу.

Войнеўка – вёска за 15 км на ўсход ад Паставаў, за 8 км на захад ад Варапаева. Вядомая з 1905 года ў Лучайскай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні. Можна прапанаваць два варыянты тлумачэння паходжання і сэнсу назвы: 1) ад старажытнаславянскага імя *Воина* (у Пастаўскім раёне сустракаецца прозвішча *Воініч*); 2) ад фіна-вугорскіх асноваў «*oja*» (эст.) – «ручай» і «*neva*» (фін.) – «балота». Славянскі фармант «-ка» характэрны для невялікіх населеных пунктаў. Геаграфічна вёска знаходзіцца каля ладнага па памерах балота, па якім цячэ рачулка. З гэтага вынікае, што назва магла ўтварыцца наступным чынам: спачатку існавала фіна-вугорскае найменне ракі (урочышча) «*войнева*», у сэнсе «забалочаны ручай» або «балота з ручаём», а пазней яно перайшло на бліжэйшы хутар, атрымаўшы характэрны канчатак.

Волахі – вёска за 3 км на паўночны захад ад Паставаў каля ракі Мядзелкі. Вядомая з пачатку XX стагоддзя ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Назва, верагодна, паходзіць ад наймення народа: «*волахі*», «*валахі*» – жыхары старажытнай дзяржавы Валахія, якая знаходзілася на поўдні Румыніі. Яны маглі паграпіць на Пастаўшчыну ў якасці палону, які захапілі полацкія князі ў час ваенных паходаў у паўднёвыя землі. Зараз на Пастаўшчыне сустракаецца прозвішча *Волах*.

Выгары – вёска за 31 км на захад ад Паставаў, за 10 км на поўнач ад Лынтупаў. Назва славянскага паходжання, якая азначае *месца, выпаленае сярод лесу*. Сапраўды, вёска амаль з усіх бакоў абкружаная вялікім лясным масівам.

Вязаўшчына – вёска за 17 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 6 км на поўдзень ад Камаіў каля ракі Караліноўкі. Вядомая з 1873 года як уладанне Сулістроўскіх, пазней – засценак Буйко. У 1873 годзе была ў Камайскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць ад наймення ўрочышча, адметнасцю якога былі дрэвы *вязы*.

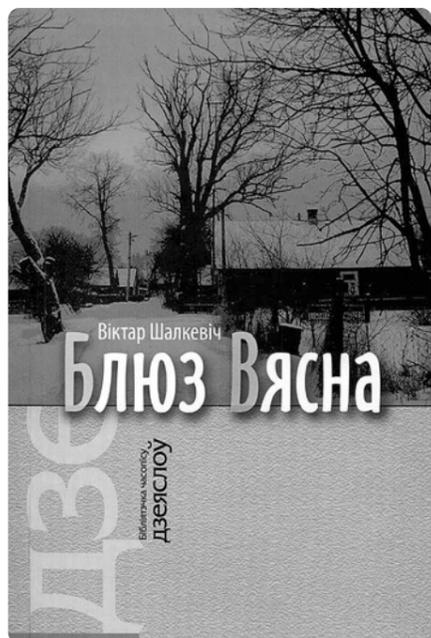
Волься – вёска за 10 км ад Паставаў. Вядомая з 1873 года ў Ясеўскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні. Назва славянская, паходзіць ад народнага тэрміна «*вольс*» – «зараснік вольхі».

Вялічкі – вёска за 36 км на захад ад Паставаў, за 6 км на паўночны захад ад Лынтупаў. Вядомая з 1790 года. У 1873 годзе была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні. Назва вёскі паходзіць ад мянушкі жыхара «*Вялічка*», які меў, напэўна, вялікі рост. Зараз на Пастаўшчыне сустракаецца прозвішча *Вялічка*.

Вярдашышкі – вёска за 39 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 7 км на паўднёвы захад ад Лынтупаў. Назва, верагодна, паходзіць ад фіна-вугорскай асновы «*vaga*» ў значэнні «гара, узвышша, узгорак».

Вярцінскія – вёска за 31 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 4 км на паўночны захад ад Казлоўшчыны. Вядомая з пачатку XX стагоддзя ў Луцкай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Назва вёскі паходзіць ад прозвішча *Вярцінскі*, якое шырока распаўсюджанае на Пастаўшчыне.

(Працяг на стар. 8)

Віктар Шалкевіч
Блюз Вясна
Бібліятэчка «Дзеяслоў»

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Вярэнькі – вёска за 14 км на поўдзень ад Паставаў. Назва паходзіць ад беларускага сялянскага тэрміна «*вярэнька*», які мае два значэнні: 1) каробка, плечыная з лубу, бяросты, лазы для пераноскі прадуктаў і гародніны; 2) ганчарны выраб – маленькая гліняная місачка з увагнутымі беражамі для кармлення дзяцей. Верагодна, хтосьці з першыхароў вёскі меў такую мянушку. Зараз на Пастаўшчыне сустракаецца прозвішча *Вярэнька*.

Г

Гадучішкі (Гадучішкі) – вёска за 16 км на захад ад Паставаў на мяжы з Літвой. Вядома з сярэдзіны XVI стагоддзя, у 1861 годзе – казённае мястэчка. У 1886 годзе была цэнтрам Гадучішскай воласці Свянцянскага павета. Назва паходзіць ад літоўскага прозвішча *Гайдис (Gaidys)*, што азначае «*певень*».

Гайдукі – вёска за 38 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 14 км на паўднёвы ўсход ад Дунілавічаў. У 1873 годзе была ў Ваўкалацкай воласці Вілейскага павета. «*Гайдук*» – слуга, выязны лакей часоў прыгоннага права. Ад венгерскага «*hajduk*» – паганяты. Прозвішчы *Гайдук, Гайдуківіч, Гайдукіўскі* і зараз сустракаюцца на Пастаўшчыне.

Гайлюны – вёска за 38 км на захад ад Паставаў, за 6 км на паўднёвы захад ад Лынтупаў каля ракі Пяляка. У пачатку XX стагоддзя была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета. Назва паходзіць ад прозвішча *Гайлюн*, якое ўтварылася ад літоўскага імя *Гайлюс (Gailius)*, што азначае «*багульнік*». Гэта прозвішча даволі шырока распаўсюджана на Пастаўшчыне.

Галатыльцы – вёска за 12 км на паўночны захад ад Паставаў, за 8 км на паўночны ўсход ад Гадучішак на правым беразе ракі Камайка. Назва паходзіць ад прозвішча *Галатылец*, якое ўтварылася ад адпаведнай мянушкі, дзе «*гала*» мае значэнне «голы», а «*тылец (тыл)*» – «задняя частка чалавечага цела» (напрыклад, патыліца). У Пастаўскім раёне ёсць прозвішча *Галатылец*.

Галашышкі – вёска за 29 км на захад ад Паставаў, за 11 км на поўнач ад Лынтупаў на мяжы з Літвой. Назва патранімічная, паходзіць ад літоўскага прозвішча *Galash* (Галаш).

Галбея (Голбія) – вёска за 25 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 8 км на поўнач ад Варапаева каля возера Галбея. Вядома з 1873 года як уладанне Тызенгаўза ў Пастаўскай воласці Дзвісенскага павета, у 1902 годзе – фальварак К. Пшаздзецкага. Назва вёскі ўтворана ад назвы возера. «Хол» у тувінскай мове азначае «возера», а «бі, бія» – «рака». Такім чынам атрымліваем: «рака, якая ўтварае возера». Геаграфічна гэта абсалютна дакладна, але выклікае сумненне сувязь назвы з мовай народа, які жыве ў далёкім Забайкаллі. Магчыма, падобныя тэрміны існавалі і ў фінавугорскіх мовах.

Гаранаўшчына – вёска за 34 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 16 км на паўднёвы ўсход ад Варапаева. Вядома з 1873 года ў Ваўкалацкай воласці Вілейскага павета. Назва славянскага паходжання, адлюстроўвае геаграфічную асаблівасць вёскі: яна ляжыць на ўзгорках, што ўзвышаюцца сярод балот. У аснове назвы – геаграфічны тэрмін «*гара*».

Гаўрылавічы – вёска за 18 км на ўсход ад Паставаў на ўсходнім беразе возера Лучай. Вядома з 1873 года ў Лучайскай воласці Вілейскага павета. Назва ўтворана ад кананічнага імя *Гаўрыла (Гавриил)*, якое меў хтосьці з жыхароў, а нашчадкаў яго называлі Гаўрылавічамі. Зараз на Пастаўшчыне сустракаецца шэраг прозвішчаў, якія ўтвораны ад імя Гаўрыла, што з яўрэйскай мовы значыць «*муж Божы, моц Божая*»: *Гаўрылаў, Гаўрыленка, Гаўрылін, Гаўрыловіч, Гаўрыльчык*.

Гвоздавічы – вёска за 18 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 2 км на поўдзень ад Камайя. Вядома з пачатку XX стагоддзя ў Камайскай воласці Свянцянскага павета. Па сваёй форме назва патранімічная і ўтворана, верагодна, ад прозвішча *Гвозд* або *Гваздовіч*. На Пастаўшчыне зараз сустракаюцца такія прозвішчы як *Гвозд, Гваздзеўскі, Гваздоўскі*. Магчыма, асновай назвы вёскі стаў старажытнаславянскі тэрмін «*гвазда*» у значэнні «гразь», «багна». Сапраўды, на захад ад вёскі знаходзіцца даволі вялікае і гразкае балота.

Гінькі – вёска за 33 км на ўсход ад Паставаў, за 9 км на паўднёвы ўсход ад Дунілавічаў. Назва паходзіць ад прозвішча *Гінько*, якое ўтварылася ад літоўскага імя *Gintautas (Гинтайт)*. Прозвішча *Гінько* вельмі распаўсюджана на Пастаўшчыне. Сустракаюцца таксама прозвішчы *Гінявец, Гінтайт*.

(Працяг будзе)

**Адказы
на крыжаванку,
зместаную ў № 32**

Уздоўж. 4. Ліхаманка. 6. Язда. 7. Лега. 9. Штаны. 10. Агрызкі. 12. Скварка. 14. Лапці. 19. Авечка. 20. Апостал. 21. Бортнік. 22. Праўда. 25. Слёзы. 30. Палетак. 31. Цапанка. 32. Ігрок. 33. Брэх. 34. Вочы. 35. Кацавейка. Упоперак. 1. Уладыка. 2. Панства. 3. Капейка. 5. Аганец. 6. Язык. 8. Агат. 11. Галадоўка. 13. Каласавік. 15. Шчэня. 16. Саўка. 17. Малпа. 18. Сорам. 23. Герб. 24. Гарэлка. 26. Логава. 27. Злодзей. 28. Паморак. 29. Бабы.

Верасень

1 – Каліноўскі Юзаф Андрэвіч (айцец Рафал; 1835, Вільня – 1907), удзельнік паўстаўня 1863–1864 гг., меуарыст, каталіцкі рэлігійны дзеяч (кананізаваны ў 1991 г.) – 175 гадоў з дня нараджэння.

7 – Музей беларускага кнігадрукавання, філіял Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка (Полацк; 1990) – 20 гадоў з часу адкрыцця.

8 – Кулікоўская бітва, 1380 г. (Мамаева пабоішча), бітва на Куліковым полі паміж войскамі Залатой Арды на чале з Мамаем і вялікага князя маскоўскага Дзмітрыя Іванавіча (Данскога) – 630 гадоў.

11 – Дом-музей Адама Міцкевіча (Навагрудак; 1920) – 90 гадоў з часу адкрыцця.

12 – Грыгаровіч Іван Іванавіч (12.09.1790 ці 06.09.1792, Слаўгарад – 1852 ці 1862), археограф, які падрыхтаваў першы беларускі археографічны зборнік «Беларускі архіў старажытных граматаў», гісторык, краязнаўца, пісьменнік, прыватнаўладны царкоўны дзеяч – 220 гадоў з дня нараджэння.

**Малая краязнаўчая
энцыклапедыя**

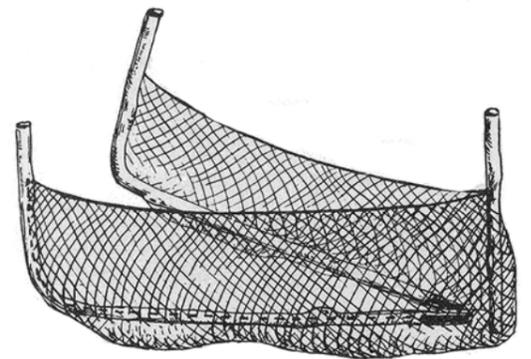
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КРУПНІК – 1) крупяны, рэдкая страва з крупаў. Лакальная назва кулеш. Часцей за ўсё гатавалі з ячных або прасяных крупаў. Забелвалі малаком або варылі з мясам, бульбай. Часам варылі на сыроватцы, заскварвалі салам з цыбуляй, на Брэстчыне – са свіной крыві і крупаў. Вядомы паўсюдна; 2) напітак з гарэлкай, прыгатаванай з мёдам, ажынамі, брусніцамі, журавінамі і духмянымі прыправамі, каранямі. Быў вядомы на Гродзеншчыне, Магілёўшчыне.

«**КРЫВЫ ТАНОК**» – веснавы карагод. Называўся таксама «Крывы танец». Пашыраны на ўсходзе Беларусі. Дзяўчаты, узяўшыся за рукі, з песняй абыходзілі «крыва» трох удзельнікаў (або хлопчыкаў, або калкоў, убітых у зямлю). Затым карагод замыкаў ланцуг. У многіх варыянтах тэкстаў гаворыцца пра нялюбага мужа, выяўляецца масленічная тэматыка, казачная таямнічасць і інш. Карагод вядомы з глыбокай старажытнасці і звязаны з язычніцкімі шлюбнымі ігрышчамі. Матыў згубленага вянка і засеянага поля – асноўная ідэя песні і дзеянняў карагода. Водзяць «Крывы танок» і з сучаснымі песнямі ў Веткаўскім раёне, які з’яўляецца эпіцэнтрам яго бытавання, як і карагода «Страла». На масленічным тыдні, калі ў асноўным вадзілі гэты карагод, быў т.зв. «крывы чацвер», на які не ўхвалялі што-небудзь садзіць у агародзе. Апісанне аднаго з варыянтаў карагода зрабіў У. Дабравольскі ў «Смаленскім этнаграфічным зборніку» (1903), калі дзяўчаты становяцца на некаторую адлегласць адна ад адной, утвараючы быццам бы тры вяршыні трохкутніка. Астатнія ўдзельнікі, узяўшыся за рукі і ўтварыўшы ланцужок, з песняй абыходзяць дзвюх дзяўчатаў, якія знаходзяцца ў аснове трохкутніка, і абцягаюць кожны раз з другога боку дзяўчыну, якая стаіць на яго вяршыні. Карагод у час руху ўтварае фігуру, падобную на дзве злітыя васьмёркі.

КРЫВЯНКА – крывяная каўбаса. Называлі таксама крупянка, кашанка, мучанка. Робяць крывянку, як колюць кабана і ёсць свежая кроў. Адварваюць крупы (даўней – грэцкія, ячныя, у наш час – і рыс), дадаюць тлушч, скваркі, прыправы, уліваюць кроў. Усё мяшаюць, кладуць (наліваюць) у тоўстыя кішкі. Пякуць на бляхах або абварваюць, а потым падпякаюць. Часам крупы сыплюць у кроў сырымі. У Пухавіцкім, Жыткавіцкім раёнах у крывянку дадаюць дробна пасечаныя вантробы. Замест крупаў у крывянку часам дадаюць муку.

КРЫГА – традыцыйная прылада для лоўлі рыбы ў неглыбокіх вадзістых месцах. Складалася з двух палазоў і шаста (дзеда), да якіх прымацоўвалася сетка з тоўстых нітак або рэдкае палатно. Канцамі палазы злучаліся з шастом так, што маглі ўтварыць любы вугал. Лавілі рыбу ўтрох. Двое трымалі крыгу за сагнутыя канцы палазоў і цягнулі яе, а трэці пры дапамозе дзеда прыціскаў палазы да дна. Каб правесці ўлоў, палазы зводзіліся і крыгу прыпадымалі ў вадзе. Была пашыраная па ўсёй Беларусі.

КРЫЖЫКІ – адна з формаў укладкі снапоў пры сушцы ў полі. У першы шэраг гарызантальна клалі 4 снапы, адзін насупраць другога пад прамым вуглом, каласамі ў цэнтр. На першы шэраг накладвалі 2-гі, 3-ці, 4-ты. Зверху іх накрывалі снапом. Крыжыкі больш устойлівыя пад час ветру, чым бабкі, але ў дажджлівае падвор’е ніжні шэраг снапоў мог адсырэць.